

Nr 152.

Av herr **Asplund**, i anledning av *Kungl. Maj:ts förslag till lag innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län.*

Uti den 26 sistlidne mars avlåten proposition nr 183 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen ett tillfälligt frigivande intill den 1 oktober 1919 av inmutningsrätten för enskilda å viss kronojord inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län beträffande alla inmutningsbara mineral med undantag av järnmalm. Den rådande stora bristen å ifrågavarande mineralier, av vilka många äro oundgängligen nödvändiga för landet, i främsta rummet kopparmalmer, svavelkis, apatit, har föranlett bland annat tillsättandet av den s. k. 1917 års kommission med uppgift »att fortast möjligt igångsätta arbete för vinnande av upplysning angående å kronojord, därå inmutningsförbud gäller, redan upptäckta, men ej närmare kända fyndigheter av andra mineral än järnmalm, att verkställa försöksarbeten å sådana fyndigheter samt att i övrigt efter omständigheterna vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå åtgärder för fyndigheternas vidare tillgodogörande». Vid de överväganden om nödiga åtgärder, som företagits dels av denna kommission dels av andra kommissioner och myndigheter, har emellertid den meningen överallt gjort sig gällande, att det resultat, som »1917 års kommission» ensamt för sig skulle kunna åstadkomma, icke kunde bliva tillfyllest i avseende på framskaffandet av för landet behöfliga mineralier, utan måste därutöver sådana åtgärder vidtagas, som kunde dels förmå de enskilda, som efter inmutningsförbudets genomförande (för Norrbottens län år 1902 för de båda övriga länen år 1907) upptäckt fyndigheter, att uppenbara dessa, dels åstadkomma tillräcklig uppmuntran för uppletande och bearbetande av nya fyndigheter. Då den år 1916

tillsatta gruvlagstiftningskommittén icke lärer inom den närmaste tiden kunna få något definitivt förslag till ny gruvlagstiftning för fyndigheter å kronojord färdigt, hava samtliga hörda myndigheter tillstyrkt framläggande av ett provisoriskt lagförslag, grundat i huvudsak på nu gällande gruvstadga, men med vissa betydelsefulla förändringar beträffande dels inmutningsrättens giltighetstid, dels utnyttjandet av kronans rätt som jordägare. Den rätt inmutare har enligt nu gällande gruvstadga skall nämligen enligt det kungl. förslaget upphöra att gälla tjugu år efter mutsedeln utfärdande och skall inmutaren därefter »vara underkastad de förändrade bestämmelser, som genom ny lagstiftning kunna bliva fastställda och hava avseende å rätten att nyttja den genom inmutningen uppkomna gruvanläggningen eller gruvdriftens bedrivande å densamma (4 §)». Efter denna tid kan kronan, om sådana bestämmelser intagas i blivande gruvlagstiftning, förbehålla sig rätt även till den hälft av fyndigheten, som genom mutsedeln upplåtits åt inmutaren.

Vad beträffar kronans jordägareandel, föreskriva nu gällande författningar, att den skall utarrenderas, men under sådana former, att kronan får så gott som ingen inkomst av densamma och, vilket är betänkligare, icke heller har tillfälle att utöva inflytande på att fyndigheten i nationalekonomiskt hänseende rationellt utnyttjas. Enligt det nya lagförslaget förbehålles kronan emellertid rätt att inom fem år efter mutsedeln utfärdande, när helst den så finner för gott, i likhet med vad gruvstadgan medgiver en enskild jordägare, eller ständig nyttjanderätts- eller boställsinnehavare å kronomark beträffande å deras mark inmutade fyndigheter, anmäla sig för jordägareandelens begagnande genom direkt deltagande i gruvarbetet och den därav fallande vinsten. Härigenom förbehålles kronan å ena sidan initiativrätt att även på ett tidigt stadium med eget gruvarbete belägga en fyndighet, vars inmutare icke alls eller i otillräcklig omfattning utnyttjar densamma och vars maln prövas behöflig för landet. Detta anser jag vara det kraftigaste medlet att i en kristid som denna, då vissa malmer måste anskaffas till snart sagt vad pris som helst, frampressa ett utnyttjande av landets tillgångar, och jag har därför icke tvekat att tillstyrka en förlängning av fristen för inmutaren att underkasta sig en eventuell ny gruvlagstiftning från av gruvlagstiftningskommittén föreslagna tio år till tjugu år, när samtidigt kommitténs förslag att under de tio åren överlämna även jordägareandelen till inmutaren, slopats. Å andra sidan förbehålles kronan rätt att, ifall en fyndighet, som tagits under arbete av en inmutare, först efter någon tid visar sig lönande,

deltaga till hälften i gruvarbetet och den därav fallande vinsten, utan att kronan, så länge ovisshet rått, huruvida fyndigheten vore brytvärd, behövt riskera några kostnader utöver lagstadgat försvarsarbete för undersökningar och försöksdrift. I detta sammanhang vill jag, med anledning av vad som yttras av departementschefen å sid. 26 femte och följande rader, framhålla, att jag alltid ansett nyssnämnda förhållande under normala tider vara den mest betydelsefulla fördel kronan skulle vinna genom att utnyttja sin jordägareandel på samma sätt som en enskild jordägare har rätt till enligt gällande gruvstadga, ehuru jag ej särskilt framhållit detta i mitt yttrande. Vad jag i detta närmast hade anledning framhålla, var den obestriddiga fördel, som en mindre bemedlad malmupptäckare-inmutare skulle hava däri, att, där förhållandena därtill gäve anledning, kronan kunde med begagnande av sin jordägareandel igångsätta undersökning och eventuellt gruvdrift å hans fyndighet med rätt för honom till hälften av eventuell vinst eller till deltagande i gruvarbetet till hälften, vilket borde erbjuda en avsevärd lockelse till malmletning.

Om jag således anser det kungl. förslaget i huvudsak vara väl avvägt, har jag dock en del invändningar att göra beträffande vissa detaljer, vilka jag här vill söka i största korthet motivera.

Inmutares rätt till ny upplåtelse. Då det kungl. förslaget med hänsyn till, att ovillkorlig rätt till ny upplåtelse ej bör tillerkännas inmutaren, i 4 § bestämt, att inmutares skyldighet att underkasta sig de förändrade bestämmelserna i eventuell ny lagstiftning ej skall inträda förrän efter så lång tid som tjugu år från mutsedelns utfärdande, synes det mig skäligt, att, under förutsättning att i den nya lagen begränsad upplåtelse tid stadgas, från denna tid göres lämpligt avdrag, som avpassas efter de större förmåner, som tilläventyrs kunna beviljas genom den nya gruvlagstiftningen, men dock ej tages större än 20 år. Redan den fördel inmutaren får av att utan avvaktan på den nya gruvlagstiftningen genast tillgodogöra sig upptäckta malmfynd, torde vara tillräcklig att locka till eftersökande av nya fyndigheter och inmutande av redan upptäckta men hemlighållna sådana. Får inmutaren avräkning för de tjugu årens upplåtelse på grund av inmutning enligt denna lag från upplåtelse tiden enligt en eventuell ny lagstiftning, så tvingas han att utnyttja dessa tjugu år så väl som möjligt, vilket ju överensstämmer med denna lags syfte. Där emot torde, för den händelse villkoren för gruvbrytning i den nya lagen skulle bli mindre förmånliga än enligt nu föreliggande förslag, större avdrag av upplåtelse tiden än tjugu år likväl icke böra göras, emedan detta kunde inbjuda till fortsatt hemlighållande av fyndigheter.

Den här förutsatta tilläggsbestämmelsen har här nedan förslagsvis formulerats i en mening, som torde kunna fogas som direkt fortsättning till första stycket av 4 §.

Bruten järnmalms användning. I 5 § lämnas inmutaren medgivande att, i likhet med vad gällande gruvstadga medgiver beträffande brutna icke inmutningsbara mineral, av järnmalm, som för ett ändamålsenligt drivande av gruvan behöver brytas, använda vad som behöves för gruvdriftens ändamål. Då mellan nämnda mineral och järnmalm i regel förefinnes en stor värdeskillnad, synes det mig nationalekonomiskt oriktigt att för ett gruvdriftsändamål, varmed rätteligen endast torde kunna avses igensättningsmaterial eller dylikt, använda ett så värdefullt ämne som järnmalm, då härtill lika väl kan användas vanligt gråberg, som kan brytas för ringa kostnad i gruvans omedelbara närhet. Härtill kommer att uttrycket »för gruvdriftens ändamål» är ganska obestämt och mig veterligt varit föremål för ganska långt gående tolkningar även från auktoritativt håll. Så har i apatitkommissionens utlåtande i början av 1890-talet den tolkningen gjorts gällande, att det då icke inmutningsbara mineralet apatit, som erhöles vid brytning av järnmalm i Gellivare malmfält, skulle kunna användas för »gruvdriftens ändamål» även på det sätt, att det såldes i blandning med fosforhaltig järnmalm för att få upp dennas fosforhalt i tillräcklig grad för tomastillverkning. Då givetvis med lika stort fog järnmalm omvänt skulle kunna användas »för gruvdriftens ändamål» såsom nödvändig blandning med apatit för tillverkning av tomasfosfat, torde detta vara ytterligare ett skäl att icke utan vidare medgiva järnmalmens användande för något »gruvdriftens ändamål». I sammanhang och konsekvens härmed torde även böra påpekas, att järnmalm, som förekommer på sådant sätt tillsammans med annan malm, som blir föremål för brytning, att dess kvarlämnande i gruvan i högre grad försvårar dess framtida tillgodogörande, icke må kvarsättas utan bör brytas och utfraktas ur gruvan.

Med hänsyn till de av departementschefen å sid. 24 i proposition berörda möjligheterna för kringgående av inmutningsförbudet å järnmalm, anser jag visserligen den bestämmelsen av behovet påkallad, att inmutaren icke må utan Konungens tillstånd behålla bruten järnmalm, ehuru jag av praktiska skäl fortfarande håller före, att när järnmalmen endast brytes i ringa mängd i förhållande till andra malmer i samma fyndighet, densamma mot viss förutbestämd avgift kunde utan vidare omgång överlåtas åt inmutaren. Men då möjligheten att ekonomiskt tillgodogöra sig en annan malm ofta torde bliva helt och hållet beroende därav, att även eventuellt åtföljande järnmalm får tillgodogöras eller åt-

minstone att brytningskostnaderna för densamma bliva täckta, torde man få taga för givet, att Kungl. Maj:t i de fall, där Kungl. Maj:t icke kan finna lämpligt, att bruten järnmalm mot erläggande av brytningskostnaderna övertages av kronan, skall medgiva inmutare att mot skälig avgift behålla så stor del av den järnmalm, en inmutare befinner hava måst bryta för gruvarbetets ändamålsenliga drivande eller för undvikande av förlust av järnmalm genom dess kvarsättande i gruva, att åtminstone brytningskostnaderna för järnmalmen bliva täckta. Någon detaljerad bestämmelse härom torde emellertid icke vara nödigt intaga i lagen, utan torde saken kunna ordnas genom Kungl. Maj:t, som ju enligt lagen har att besluta över dispositionen av bruten järnmalm.

De ändringar i 5 §, som skulle bliva en följd av ovanstående synpunkters tillgodoseende, har jag förslagsvis formulerat här nedan.

Malmexportförbud. Ehuru det torde vara självklart att ett lösgivande av inmutningsrätten, vilket tillkommit uteslutande för tillgodoseende av landets stora behov av vissa malmer, står i direkt sammanhang med nu gällande exportförbud å sådana malmer, anser jag dock, när lagens verkningar i fråga om gruvdrift komma att göra sig gällande hela tjugu år och således antagligen betydligt längre än de nuvarande kristidsförordningarna, att det vore lämpligt, att i lagen intoges ett påpekande därav, att de inmutningsbara mineral, som inmutaren enligt denna lag äger tillgodogöra sig, icke må utan Konungens tillstånd såsom råvaror exporteras. I detta hänseende torde kunna som stöd åberopas 1910 års kungl. förslag om gruvdrift å kronojord, ehuruval detta förslag endast talar om exportförbud för järnmalm. En sådan bestämmelse torde lämpligen kunna införas i 5 §, exempelvis som fortsättning till första stycket och formuleras förslagsvis härnedan.

Marklösen. Av rent praktiska skäl synes det mig kunna ifrågasättas, huruvida icke bestämmelserna om marklösen m. m. vid utmålsförrättning, som finnas intagna i nu gällande gruvstadgas 30 och 31 §§, kunde fortfarande få gälla i stället för de i 9 och 10 §§ av det kungl. förslaget intagna nya bestämmelserna om viss årlig avgift i stället för marklösen.

Jag inser visserligen det formellt riktigare, att avgift erlägges, då upplåtelse tiden är begränsad och att även praktiska skäl kunnat finnas härför, när förslaget först av gruvlagstiftningskommittén framställdes med en upplåtelse tid av endast tio år. Men då nu denna tid blivit förlängd ända till tjugu år, synes det mig att de rent praktiska skälen helt och hållet tala för erläggande av marklösen en gång för alla i stället för

årliga avgifter. För de nordliga fjäll- eller obrukade skogstrakter, varom det här i regel är fråga, blir marklösen i de flesta fall en obetydlighet, så mycket mera som inmutaren icke är skyldig inlösa större del av utmålsområdet än han behöver använda för arbete ovan jord, och hela marklösen kan då knappast överstiga kapitalvärdet av den tjuguariga avgift, som enligt det kungl. förslaget skulle träda i stället för marklösen, så mycket mindre som denna avgift i regeln på grund av sitt obetydliga belopp torde komma att något avrundas uppåt. Överger inmutaren självmant sin fyndighet före de tjugu årens utgång, sker honom ingen större orätt än en inmutare på enskild jord, om han, liksom denne under samma förutsättning, till jordägaren får återlämna marken utan ersättning. Denna är också i regeln av gruvarbetet så förstörd och olämplig för andra ändamål än gruvdrift, att dess värde för framtiden är mycket obetydligt. Erlägges full marklösen vid utmålsläggningen, så blir varje ytterligare värdering för den händelse gruvanläggningen övergives onödig, varigenom otvivelaktigt större inbesparing göres å förrättningskostnader m. m. än den obetydliga minskning i lösen, som genom det i propositionen föreslagna förfarings sättet skulle kunnat ernås till inmutarens förmån.

Vid bibehållande av fullständig lösen för mark vid utmålsförrättning torde, dels i enlighet med bestämmelserna i gruvstadgans 30 § 2 mom., för det fall att kronan efter utmålsförrättningen jämlikt förslagets 6 § anmäler sig till begagnande av sin jordägareandel till fullt eller till viss del, dels efter utgången av tjuguarperioden för det fall, att kronan enligt förslagets 4 § icke medgiver inmutaren förlängd upplåtelse tid, i samband med den i nämnda paragrafer föreskrivna värdering av byggnader och övriga anläggningar, som äro erforderliga för den fortsatta gruvdriften m. m., lämpligen värdering kunna ske i enlighet med vid utmålsförrättningen gällande värderingsgrunder av den mark, som av inmutaren blivit inlöst, i det skick den vid den senare värderingen befinner sig och ersättning i enlighet därmed beredas inmutaren. Jag har därför tillåtit mig att samtidigt som jag föreslår slopande av förslagets 9 och 10 §§, föreslå, att här nedan formulerat tillägg i antydda syfte göres dels till näst sista punkten i andra stycket av 4 §, dels i näst sista punkten i tredje stycket av § 6.

Delgivning av mutsedel. Slutligen tar jag mig friheten påpeka lämpligheten av en åtgärd, som torde bereda större möjlighet än nuvarande bestämmelser för ett hastigare påbörjande av försöksarbete å en inmutad fyndighet, vilket icke är utan betydelse för det med lagförslaget avsedda syftet. Enligt gruvstadgans 13 § 1 mom. skall in-

mutaren minst fjorton dagar, innan något arbete påbörjas, vid inmutningsrättens förlust och skyldighet att för all genom arbetet förorsakad skada ansvara såsom för åverkan, lämna bestyrkt avskrift av mutsedeln till såväl det inmutade området ägare som den, vilken det med nyttjanderätt innehar och brukar. Detta tillvägagångssätt är betydligt mera tidsödande, än om bergmästaren finge i uppdrag, att på inmutarens bekostnad samtidigt med mutsedelns utfärdande översända officiell avskrift till Konungens befallningshavande inom det län, där inmutningspunkten är belägen, samt till eventuell uppgiven brukningsrättsinnehavare. Utom den tidsvinst, som härigenom ernås för försöksarbetets påbörjande, kan även kronan snarast möjligt få kännedom om gjorda inmutningar, vilket av 1917 års kommission framhållits såsom en fördel, då det gäller att även begagna kronans initiativrätt som jordägare att anställa försöksarbete å de fyndigheter, som inmutas å kronomark. Någon bestämmelse i nu nämnda avseende torde dock icke behöva inflyta i lagen, utan torde kunna göras genom särskild instruktion.

Utän att göra anspråk på att kunna tillfredsställande utforma de förändringar i lagtexten, som bliva en följd av de utav mig föreslagna ändringarna i lagen, har jag dock här nedan gjort ett försök för att möjligen kunna något förtydliga, vad jag förut sökt framhålla. Ändringar och tillägg äro kursiverade.

4 §.

Inmutare — — — — — utfärdande. För den händelse — — — — — gruvanläggningen. *Stadgas i den blivande lagen begränsad upplåtelseid, skall lämpligt avdrag, dock ej större än tjugu år, av denna tid äga rum med hänsyn till den rätt till gruvdrift inmutaren enligt denna lag redan åtnjutit.*

Därest enligt ny lagstiftning — — — — —, skall inmutaren vara berättigad till ersättning *dels för värdet å byggnader — — — — — ligga färdiga för brytning, dels ock för värdet i befintligt skick av den mark, som blivit inlöst av gruvägaren, i entlighet med vid inlösningen gällande värderingsgrunder.* Inmutaren skall vara underkastad vad den nya — — — skall fastställas.

5 §.

När inmutning skett — — — — — även andra enligt gruvstadgan inmutningsbara mineral med undantag av järnmalm; *dock må icke utan Konungens tillstånd sagda mineralier såsom råvaror exporteras.*

Förutom de mineral, vilka inmutaren efter vad nu är sagt äger tillgodogöra sig, må järnmalm ävensom övriga mineraliska ämnen inom det inmutade området eller utmålet även av honom brytas, i den mån sådant är erforderligt för gruvarbetets ändamålsenliga drivande, och äge inmutaren därav använda vad som behöves för gruvdriftens ändamål. Bruten järnmalm *må inmutaren dock icke till sagda ändamål använda ej heller utan Konungens tillstånd behålla.* Andra brutna mineral — — — — efter tillsägelse. Uppstår tvist — — — — efterrättelse.

Därest brytning av järnmalm visas vara erforderlig för gruvarbetets ändamålsenliga drivande *eller för järnmalmens framtida åtkomlighet,* vare inmutaren berättigad att få sig av kronan anvisat lämpligt område i närheten av utmålet för att användas till upplagsplats för sådan malm, till den del *inmutaren icke får tillstånd att behålla densamma.* Anvisning — — — — i 35 § gruvstadgan sägs. För begagnande — — — — ersättning.

6 §.

Med avseende å fyndighet — — — — Konungens befallningshavande.

Där kronan ej begagnar — — — — angivna avgäld.

Från den tid kronan bevisligen hos inmutaren gjort anmälan om begagnande av sin jordägareandel, njute kronan delaktighet i anläggningen, dock med förbindelse — — — — erfordras, ävensom att i enahanda förhållande ersätta *dels* värdet av de för arbetet nödiga och nyttiga byggnader, redskap och förråd, som dessförinnan blivit anskaffade, *dels ock, där sagda anmälan skett efter utmålsförrättningen, värdet i befintligt skick av den mark, som blivit inlöst av inmutaren, i enlighet med vid inlösningen gällande värderingsgrunder.* I kostnad — — — — — taga del.

Uppstår tvist — — — — anläggningen till godo.

9 och 10 §§ utgå.

Under åberopande av vad jag här anfört och i förhoppning, att lagutskottet måtte vidtaga nödiga rättelser i föreslagna formuleringar, får jag således vördsamligen hemställa,

att riksdagen ville med sådana förändringar antaga det i Kungl. Maj:ts proposition nr 183 fram-

ställda förslag till »lag innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län» att

dels 9 och 10 §§ uteslutas;

dels de förändringar i formuleringen av 4, 5 och 6 §§ vidtagas, som påkallas dels av i motionen föreslagna inskränkningar i förnyad upplåtelseid, i rätten att använda bruten järnmalm samt att exportera brutna inmutningsbara mineral såsom råvaror dels ock av föreslagen ändring i sättet för erläggande av ersättning för mark m. m.

Stockholm den 9 april 1918.

C. I. Asplund.